

Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка
Факультет корекційної та соціальної педагогіки і психології
Кафедра корекційної педагогіки та інклюзивної освіти

Дипломна робота
магістра

**з теми: «ОСОБЛИВОСТІ РОБОТИ ВИХОВАТЕЛЯ СПЕЦІАЛЬНОГО
ЗАКЛАДУ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ З ДІТЬМИ З НЕБЛАГОПОЛУЧНИХ
СІМЕЙ»**

Виконала: студентка 2-го курсу
групи KorOs1-M18z

спеціальності 016. Спеціальна освіта
за освітньою програмою
Олігофренопедагогіка. Логопедія
Юртин Людмила Юріївна

Керіник:

Сербалюк Ю. В., кандидат
історичних наук, доцент кафедри
соціальної педагогіки і соціальної
роботи

ЗМІСТ

Вступ.....	3
Розділ I. Особливості співпраці спеціального закладу середньої освіти з неблагополучними сім'ями	7
1.1. Теоретичні засади педагогічної діяльності вихователя з неблагополучними сім'ями.....	7
1.2. Характеристика типових труднощів, що виникають в сім'ї з народженням дитини з особливостями психофізичного розвитку	16
1.3. Особливості реалізації узгодженої роботи спеціального закладу середньої освіти та сім'ї у вихованні дітей з особливостями психофізичного розвитку	22
Висновки до розділу.....	31
Розділ II. Методика вивчення змісту роботи спеціального закладу середньої освіти з сім'ями учнів	33
2.1. Аналіз педагогічної діяльності колективу спеціальних закладів вищої освіти з дітьми з неблагополучних сімей учнів	33
2.2. Індивідуальний підхід вихователя в роботі з неблагополучними сім'ями	43
2.3. Напрямки спільної роботи вихователя спеціального закладу середньої освіти з дітьми з неблагополучних сімей	51
2.4. Взаємодія спеціального закладу середньої освіти і соціальних служб у роботі з неблагополучними сім'ями	63
Висновки до розділу	68
Висновки	70
Список використаних джерел	73
Додатки	

ВСТУП

Сучасний розвиток нашої держави характеризується глибокими соціально-економічними і політичними змінами в освітньому і культурному житті суспільства, що зумовлює його духовне оновлення та нові підходи до педагогічного мислення і діяльності педагога. Особливого значення набувають питання виховання підростаючих поколінь у нових соціальних умовах діяльності школи, її взаємодії з іншими соціальними інститутами та сім'єю, як з однією з головних і, водночас, складних, динамічних систем, яка є невід'ємним елементом соціальної структури суспільства.

Сім'я визначається як мала соціальна група, яка утворюється на основі моральних та юридично-правових законів суспільства, довіри між членами подружжя, батьками і дітьми, і несе великий виховний потенціал всебічної підготовки дітей і молоді до життя.

Виховання дітей починається в сім'ї. Всі інші соціальні інститути включаються у виховний процес значно пізніше, коли формування основних рис характеру дитини вже започатковані. У сім'ї закладаються основи фізичного, інтелектуального та морального розвитку дитини, формуються громадянські почуття, світогляд, естетичні смаки. Особистий приклад батьків, їх ставлення до праці, громадського життя, принципів, чесність, доброта і чуйність, бережливість, простота і скромність є для дитини прикладом для наслідування.

Соціально-економічна криза, що охопила Україну, має численні негативні соціально-демографічні наслідки. Зниження рівня життя населення пов'язане, перш за все, із збільшенням кількості безробітних і зниженням заробітної плати, зростанням цін на найбільш життєво необхідні товари. У зв'язку з турботами про поліпшення матеріального добробуту сім'ї проблеми духовного розвитку дитини часто залишаються

поза увагою значної частини батьків.

Внаслідок деформації основних функцій сім'ї, що спостерігається в останні роки, помітно збільшується кількість неблагополучних сімей, розлучень, овдовіння та поширення позашлюбного материнства, розвивається тенденція до зростання питомої ваги неповних сімей, у яких виховується близько 1,5 млн. дітей та кількості бездомних, безпритульних дітей – дітей вулиці, соціальне сирітство. За даними статистичних досліджень біля 30% з них мають батьків, які зловживають алкоголем, наркотиками, ведуть аморальний спосіб життя, в силу суб'єктивних та об'єктивних причин не можуть повноцінно виконувати покладені на них суспільством обов'язки.

З перших днів появи дитини на світ сім'я покликана готувати її до життя та практичної діяльності, в домашніх умовах забезпечити розумну організацію її життя, допомогти засвоїти позитивний досвід старших поколінь, набути власного досвіду поведінки та діяльності. Також сімейне виховання – це загальна назва для процесів впливу на дітей зі сторони батьків й інших членів сім'ї з метою досягнення бажаних результатів.

Основні теоретичні і методологічні, наукові напрямки цієї проблеми відображені в працях І.Д. Беха, О.С. Богданової, В.В. Бондаревської, Л.С. Виготського, О.Д. Киричука, В.К. Коротова, Г.С. Костюка, А.С. Макаренка, С.Д. Максименка, М.В. Рождественської, М.С. Стельмаховича, В.О. Сухомлинського, К.Д. Ушинського та ін.

Разом з тим, проблеми співпраці сім'ї та спеціального закладу середньої освіти не втратили актуальності й зараз.

Таким чином, виходячи із суспільного значення проблеми і враховуючи її недостатню дослідженість та потреби практики виховання дітей шкільного віку у взаємодії сім'ї і спеціального закладу середньої освіти, ми визначили тему нашого дослідження – „Особливості роботи

вихователя спеціального закладу середньої освіти з дітьми з неблагополучних сімей.”

Мета дослідження – теоретично обґрунтувати і експериментально перевірити педагогічні умови, що сприяють підвищенню ефективності педагогічної діяльності вихователя з вихованцями з неблагополучних сімей.

Об’єктом дослідження є процес виховання учнів спеціального закладу середньої освіти у взаємодії з батьками вихованців.

Предмет дослідження – зміст, форма і методи діяльності вихователя з батьками й учнями спеціального закладу середньої освіти.

Гіпотезою дослідження виступає те, що виховання учнів спеціального закладу середньої освіти взаємодії вихователя і батьків є ефективним за умов, що його організація здійснюватиметься шляхом особистісно зорієнтованих педагогічних впливів на дитину з боку батьків та вихователя.

Визначені такі **завдання дослідження:**

1. Проаналізувати стан досліджуваної проблеми в педагогічній теорії та практиці виховання дітей з психофізичними порушеннями розвитку у сім’ї.

2. На основі педагогічного дослідження та експериментальної роботи визначити зміст, форми і методи підвищення ефективності педагогічної діяльності вихователя з сім’ями дітей з особливостями психофізичного розвитку.

3. Теоретично обґрунтувати і експериментально перевірити модель педагогічної діяльності вихователя з неблагополучними сім’ями.

4. Розробити методичні рекомендації щодо спільної діяльності вихователя спеціального закладу середньої освіти та батьків з питань виховання дітей шкільного віку з неблагополучних сімей.

Для досягнення мети дослідження і вирішення поставлених завдань використовувались наступні **методи**: теоретичного аналізу педагогічної, соціологічної, психологічної і дефектологічної літератури з досліджуваної проблеми; вивчення і узагальнення педагогічного досвіду роботи спеціального закладу середньої освіти, вчителів початкових класів з неблагополучними сім'ями; вивчення та аналіз шкільної документації, планів виховної роботи з учнями молодших класів з особливостями психфізичного розвитку; цілеспрямоване спостереження за учнями, вчителями початкових класів та неблагополучними сім'ями; опитування (анкетування, інтерв'ю, бесіди з учнями, батьками, вчителями, керівниками шкіл); психолого-педагогічні консультації (як метод корекції виховного процесу); педагогічний експеримент.

Дослідження проводилися на базі Тюшківського НВК Міжгірського району Закарпатської області.

Апробація результатів дослідження здійснювалась на звітній науковій конференції студентів і магістрантів у 2019 році, які були відображені у збірнику наукових праць «Актуальні питання сучасної психології» у 2020 році.

Дипломна робота має **структуру**: вступ, два розділи, висновки, список використаних джерел, додатки.

ВИСНОВКИ

У ході теоретичного аналізу психолого-педагогічної літератури, констатуючих зрізів, на основі програми вивчення неблагополучних сімей та умов виховання в них дітей, анкетування, спостережень та бесід з батьками і дітьми, вихователями початкових класів, адміністрацією шкіл, ми визначили основні типи неблагополучних сімей: неповні сім'ї; конфліктні сім'ї; сім'ї, де батьки зловживають спиртними напоями; сім'ї з низьким морально-культурним рівнем.

Анкетування та бесіди з вихователями свідчать про їх недостатню психолого-педагогічну підготовленість до роботи з неблагополучними сім'ями, недостатнє використання різноманітних форм і методів у роботі з різними типами неблагополучних сімей, значні труднощі у роботі з цією категорією сімей.

Дослідження показали, що найбільш важливими умовами підвищення ефективності діяльності вихователя у роботі з батьками та дітьми з неблагополучних сімей є:

- створення педагогічно доцільних взаємовідносин у сім'ї;
- індивідуальна робота вихователя з учнями та їх батьками;
- взаємодія школи, вихователя, соціальних служб з неблагополучними сім'ями з метою надання допомоги таким сім'ям у вихованні дітей;
- залучення батьків у процес самовиховання і самовдосконалення.

Найбільш важливими факторами створення у неблагополучній сім'ї педагогічно доцільних взаємовідносин є:

- створення батьками сприятливих умов для життєдіяльності сім'ї;
- подолання негативних наслідків порушених сімейних відносин;
- збереження і подальша організація покращення сімейного мікроклімату;
- зростання значимості особистого прикладу батьків;

- намагання уникнути сімейних конфліктів.

Однією з необхідних умов правильних взаємостосунків між вихователями і батьками є педагогічний такт, тобто вміння педагога обрати вірний шлях до почуттів і свідомості батьків, застосувати найбільш ефективні методи впливу на особистість з урахуванням її індивідуальних можливостей.

Найбільш важливими умовами по підвищенню ефективності діяльності вихователя у роботі з батьками та дітьми з неблагополучних сімей є:

1. Створення педагогічно-доцільних стосунків у сім'ї;
2. Індивідуальна робота з учнями та їх батьками;
3. Взаємодія школи, вихователя, соціальних служб з неблагополучними сім'ями з метою надання допомоги таким сім'ям у вихованні дітей;
4. Залучення батьків у процес самовиховання і самовдосконалення.

В результаті аналізу літературних джерел з питань дослідження, обстеження педагогічної практики стану роботи спеціальних шкіл з неблагополучними сім'ями учнів дозволили обґрунтувати методіку формуючої частини дослідження, елементи якої вдалося ефективно реалізувати.

Специфіка виховання школярів з вадами слуху в сім'ї багато в чому визначається своєрідністю психіки і необхідністю здійснення корекційних середовищних впливів на процес їх розвитку. Ефективність виховання такої дитини суттєво залежить від характеру ставлення батьків до дитини і, навпаки, дитини до батьків. У стосунках з дітьми з особливостями психофізичного розвитку мають проявлятися висока гуманність, витримка, терпіння і такт. У сімейному вихованні необхідно враховувати типологічні та індивідуальні особливості дитини, уявляти собі її компенсаторні можливості і основні напрямки виховної роботи. У вихованні дітей батьки не можуть задовольнитися лише власною практикою, їм необхідні спеціальні знання,

щоб виховний вплив на дитину давав максимальний ефект.

Успіх виховання дітей з порушеннями психофізичного розвитку багато в чому визначається системністю і узгодженістю роботи школи, сім'ї та громадськості. Спеціальний заклад середньої освіти повинен допомагати не лише своїм учням стати самостійними людьми, підготувати їх дожиття і праці, до виконання громадських обов'язків, а й зменшити переживання батьків, дати їм впевненість в тому, що життя дитини може бути налагоджено. Насамперед, необхідно формувати у батьків довірливе ставлення до вчителів, вихователів спеціального закладу середньої освіти, надати їм впевненість в тому, що навчання і виховання дитини буде мати успіх.

Єдність корекційно-виховного впливу спеціальної школи та сім'ї щодо і виховання школярів з вадами слуху забезпечується за допомогою використання різноманітних форм педагогічного впливу (групові, індивідуальні). Серед масових (колективних) форм ефективними є загальношкільні батьківські збори, батьківські лекторії, робота батьківського комітету школи: групових – класні збори, робота батьківського активу класу, організація „куточку для батьків” у класі; індивідуальних – індивідуальні бесіди з батьками, консультації, надання методичних порад.

Для отримання кращих результатів при вихованні школярів з вадами психофізичного розвитку слід дотримуватись наступних відповідних умов: єдність напрямків виховної роботи сім'ї та спеціальної школи; наступність у змісті, формах та методах виховної роботи; індивідуальний та диференційований підхід до сімей учнів; використання різних форм співпраці з батьками школярів з вадами слуху; проведення пропаганди серед батьків.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Азаров Н.П. Семейная педагогика. - М.: Политиздат, 1982. - 223 с.
2. Бабанский Ю.К. Оптимизация учебно-воспитательного процесса. - М.: Педагогика, 1982. - 182 с.
3. Батищева Г.О., Зайцева З.Г. Работа социальных служб с молодой семьей. Методические рекомендации. - К.: А.Л.Д., 1996. - 98 с.
4. Бех І.Д. Особистісно зорієнтоване виховання: Науково-методичний посібник. - К.: ІЗМН, 1998. -204 с.
5. Блонский П.П. Очерки детской сексуальности /Избр. пед. и психол. соч.: В 2т. - М.: Просвещение, 1979. - Т. 1 - 344с.
6. Богданова О.С., Петрова В.И. Методика воспитательной работы в начальных классах. - М.: Просвещение, 1986. - 189 с.
7. Бодальов А.А. Психология о личности / А.А. Бодальов. – М.: Изд-во МГУ, 1988. – 188 с.
8. Бондар В.І. Підготовка учнів спеціальної школи до самостійної трудової діяльності. - К.: Радянська школа, 1988. - 128 с.
9. Боришевський М.Й. Проблеми гуманізації виховного процесу: соціально-психологічний аспект / М.Й. Боришевський // Інформ. Бюлетень АПН України, 1993. - № 3-4. – С. 3-10.
10. Бондарчук О.І. Навчальна програма дисципліни «Психологічні проблеми важковиховуваності». К.: МАУП, 2005. – 19 с.
11. Буянов М.И. Ребенок из неблагополучной семьи. - М.: Просвещение, 1988. -237 с.
12. Василенко І.В. Соціальне виховання при взаємодії школи та сім'ї // Проблеми сімейного та статевого виховання молоді: Науково-методичний посібник. — К.:ІСДО, 1995.-С. 37-42.
13. Воспитание и обучение детей во вспомогательной школе: Пособие для учителей и студентов дефектологических факультетов

педагогических институтов. /Под ред. В.В. Воронковой. - М.: Школа-Пресс, 1994. - 416 с.

14. Воспитательная работа во вспомогательной школе. Пособие для учителей и воспитателей (из опыта работы) /Под ред. В.Ф. Мачихиной. - М.: Просвещение, 1980. - 278 с.

15. Выготский Л.С. Проблема возраста // Собрание сочинений : в 6 т. – М.: Педагогика, 1984. – Т. 4. : Детская психология / Под ред. Д.Б. Эльконина. – С. 244-268.

16. Галузинский В.М. Индивидуальный подход в воспитании учащихся. - К.: Радянська школа, 1982. - 136 с.

17. Герасимів Т.З. Особистість та проблеми її соціалізації / Т.З. Герасимів // Форум права. – 2009. - №3. – С. 156-161.

18. Дульнев Г.М. Учебно-воспитательная работа во вспомогательной школе. /Под ред. Т.В. Власовой и В.Т. Петровой. - М.: Просвещение, 1981. - 296 с.

19. Еременко И.Г. Олигофренопедагогика. - К.: Вища школа, 1985. - 326 с.

20. Еременко И.Г. Познавательные возможности учащихся вспомогательной школы. - К.: Радянська школа, 1972. - 130 с.

21. Забрамная С.Д. Ваш ребенок учится во вспомогательной школе: Рабочая книга для родителей. - М.: Педагогика, 1990. - 384 с.

22. Зайченко І.В. Педагогіка: підручник / І.В. Зайченко. – 3-тє видання, перероблене та доповнене – Київ : Видавництво Ліра-К, 2016. – 608 с.

23. Зайцева З.Г. Неблагополучні сім'ї. - Вип. 1. - К., 1994. - 141 с.

24. Игошев К.Е., Миньковский Г.М. Семья, дети, школа. - М.: Юридическая литература, 1989. - 444 с.

25. Ілляшенко Т.Д., Стадненко Н.М. Аномальна дитина в школі:

навчально-методичний посібник. - К.: ІСДО, 1995. - 141 с.

26. Карпенчук С.Г. Теорія і методика виховання: Навчальний посібник. - К.: Вища школа, 1997. - 404 с

27. Коберник Г.М., Синьов В.М. Основи дефектології. - К.: Вища школа, 1994.- 143с.

28. Кобзар Б.С., Петухов Е.І. Запобігання відхиленням у поведінці школярів. / Б.С. Кобзар, Е.І. Петухов. – К.: Вища школа, 1991. – 126 с.

29. Коменський Я.А. Материнская школа. Избранные педагогические сочинения: В 2-х т. – М.: Педагогика, 1982. Т.1. – 656 с.

30. Концепція ООН про права дитини. – К.: Столиця, 1997. – 32 с.

31. Критерії моральної вихованості молодших школярів / За ред. І.Д. Бега, С.Д. Максименка. – К.: Прес-центр, 1989. – 93 с.

32. Кузь В.Г., Руденко Ю.Д., Сергійчук З.О. Основи національного виховання. Концептуальні положення. - Умань, 1993. - 109 с

33. Кучма Л.Д. Болісні проблеми дитинства: Заключне слово Президента на нараді з питань виконання Національної програми „Діти України”// Урядовий кур’єр. - 1996. - 12 грудня. - С. 3.

34. Лесгафт П.Ф. Семейное воспитание ребенка и его значение. - М.: Педагогика, 1991. — 176 с.

35. Липа В.А. Психологические основы педагогической коррекции. - Донецк: Лебідь, 2000. - 319 с.

36. Макаренко А.С. Книга для батьків. - К.: Рад. школа, 1972. - 260 с.

37. Малахов В.А. Етика: Курс лекцій: Навч. Посібник. – 3-тє вид. / В.А. Малахов. – Київ : Либідь, 2001. – 384 с.

38. Миронова С.П. Основи корекційної педагогіки : навчально-методичний посібник / С.П. Миронова, О.В. Гаврилов, М.П. Матвеева. – Кам’янець-Подільський : Кам’янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка, 2010. – 264 с.

39. Нартова-Бочавер С.К. Введение в психологию развития: учеб. пособ. / С.К. Нартова-Бочавер, А.В. Потапова. – Москва : Флинта : МПСИ, 2008. – 216 с.
40. Основы коррекционной педагогики /Под ред. В.А. Липы. - Донецк: Лебідь, 2002. - 327 с.
41. Основы специальной педагогики: Научно-методическое пособие / Сост. В.А. Липа. - Славянск, - 1999. - 123 с.
42. Положення про спеціальну загальноосвітню школу-інтернат (школу, клас) України для дітей з вадами фізичного або розумового розвитку // В зб. Законодавчих та нормативних актів про освіту. - Вип. 2. - К., 1994. - С. 14-36.
43. Постанова Кабінету Міністрів України від 1.08.2013 р. № 573 «Про затвердження Загального положення про центр соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді» - [https / zakon. rada. gov. ua / laws / show573-2013](https://zakon.rada.gov.ua/laws/show573-2013).
44. Постанова. Міністерство соціальної політики України, наказ від 16.08.2018 р. за № 943/32395 «Про затвердження форм обліку соціальної роботи з сім'ями/особами, які перебувають у складних життєвих обставинах» - [https / zakon. rada. gov. ua / laws / show z0943-18](https://zakon.rada.gov.ua/laws/show%20943-18).
45. Психологія життєвої кризи /За ред. Т. М. Титаренко. - К.: Вища, 1998. – 148 с.
46. Рабочая книга практического психолога / Под ред.. И.В. Дубровиной. – М.: Просвещение, 1991. – С. 163-238.
47. Раку А.И. Взаимодействие вспомогательной школы и семьи в социальной адаптации учащихся. / Под ред. Х.С. Замского. – Кишинев: Штиница, 1982. – 218 с.
48. Рацул А.Б. Корекційна педагогіка : навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. / А.Б. Рацул, І.О. Шишова, О.А. Рацул. – Кіровоград : КОД , 2012. – 355 с.
49. Раттер М. Помощь трудным детям. / М.Раттер. – М.: Знание, 1987. –

156 с.

50. Роль сім'ї у вихованні дітей. Державна доповідь. Про становище дітей в Україні за підсумками 1997 року. - К., 1998. - С. 69-70.

51. Сорока О.В. Корекція важковиховуваності молодших школярів в інтернатних закладах засобами арт-терапії // Вісник Національної академії Державної прикордонної служби України. - №2 – 2011. – С. 24- 28.

52. Співак В.І. Особливості психолого-педагогічної роботи з «важковиховуваними» школярами // Збірник наукових праць Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка / За ред.. Л.П. Мельник, В.І. Співака. – Вип. ХХІХ. Серія: соціально-педагогічна. – Кам'янець-Подільський: Медобори-2006, 2016. – С.194-206.

53. Рубинштейн С.Я. Психология умственно-отсталого школьника. - М.: Педагогика, 1970.-338с.

54. Семаго Н.Я., Семаго М.М. Проблемные дети. - М.: Педагогика, 1999. - 341 с.

55. Семейное воспитание: Краткий словарь /Сост. И.В. Гребенников, А.В. Кованько. - М.: Педагогика, 1990. - 415 с.

56. Смирнова А.Н. Воспитание умственно-отсталого ребенка в семье: Пособие для родителей. - М.: Просвещение, 1967. - 194 с.

57. Спиваковская А.С. Как быть с родителями (о психологии родительской любви). - М.: Педагогика, 1986. - 137 с.

58. Сухомлинский В.А. Как воспитать настоящего человека. - К.: Радянська школа, 1975. - 235 с.

59. Сухомлинский В.А. Методика воспитания коллектива. - М.: Просвещение, 1976. - 192 с.

60. Сухомлинський В.О. Виховання без покарань / В.О. Сухомлинський // Вибр. твори: в 5 т. – Київ : Вища школа, 1980. – С. 343-347.

61. Турчинская К.М. Профорентация во вспомогательной школе. - К.:

Радянська школа, 1976. - 127 с.

62. Учебно-воспитательная работа в специальных школах / Под ред. Д.К.Азбукина. - М.: Учпедгиз., 1952. - 206 с.

63. Формирование положительного отношения к учебно-трудовой деятельности вспомогательной школы / Под ред. Н.М.Стадненко. - К.: Радянська школа, 1982. - 100 с.

64. Хохліна О.П. Проблема розвитку дитини з вадами інтелекту в працях Л.С. Виготського // Педагогіка і психологія, 1991. - №1. - С. 136-146.

65. Хохліна О.П. Психолого-педагогічні основи корекційної спрямованості трудового виховання учнів з вадами розумового розвитку. – К.: Педагогічна думка, 2000, - 286 с.

66. Человек и мир профессий / Под ред. Н.М.Сулейманова, - Свердловск.: Издательство Уральского Университета, 1990. - 192 с.

67. Чистяков С.Н., Захаров Н.Н. Профессиональная ориентация школьников: организация и управление. - М.: Софокл, 1987. - 146 с.

68. Эльконин Д.Б. Психология обучения младшего школьника. - М.: Знание, 1974.-64 с.

69. Юр'єва Т. Спільна робота школи і ВНЗ із профорієнтації // Психолог, 2003. -№18-19. -С. 13-14

70. Якубова Ю.М., Лавриненко Н.В., Московка М.М. Батьків не обирають. Проблеми відповідального батьківства в сучасній Україні. - К.: А.Л.Д., 1997. – 144 с.